

До воїнів Мор відносився різко негативно. В «Утопії» політиці агресивних феодалських монархів протиставлено миролюбство утопійців, які вважають війну «діянням воістину звірячим». При необхідності вони ведуть лише оборонні війни, захищаючи свою щасливу державу.

«Утопія» справила дуже значний вплив в різних філософів і літераторів епохи Відродження.

Слово "утопія" стало загальним і означає усе те, що можна помріяти і навіть порозмірковувати, що за більш глибокому міркуванні виявляється теоретично неспроможним та практично незбутнім.

Утопія стояла на важливому місці в тогочасному англійському суспільстві, зверталася до ідеалів античності, зокрема у державному устрої Утопія дуже тісно нагадувала устрій грецьких полісів.

У історії нашого суспільства та суспільної думці утопія нерідко служила формою висловлювання революційної ідеології. Багато основні засади визвольного руху трудящих, моральні і законодавчих норм, системи педагогіки і були вперше сформульовані в "Утопії".

Утопія не втратила своєї ролі спеціального жанру літератури. Позитивне значення утопії до сучасного епоху проявляється у двох напрямках: вона дозволяє передбачати ймовірне віддалене майбутнє, яке сприймається даному рівні пізнання може бути науково передбачено у конкретних деталях, і може також застерігати від деяких негативних соціальних наслідків людської діяльності. Ці форми утопії стимулювали світовий розвиток в соціології методів нормативного прогнозування і сценаріїв із єдиною метою аналізу та оцінки бажаності і ймовірності гаданого розвитку подій.

Однак утворити таку державу як Утопія неможливо навіть на теоретичному рівні, адже навіть в смисл самої назви «Утопія» покладено суть: місце якого не існує, і не може існувати навіть у теорії.

Список використаних джерел

1. Полянский Ф. Я. Социальные утопии периода разложения феодализма // Всемирная история экономической мысли: В 6 томах / Гл. ред. В. Н. Черковец. – М.: Мысль, 1987. – Т. I.
2. От зарождения экономической мысли до первых теоретических систем политической жизни. – С. 372-375. – 606 с. – ISBN 5-244-00038-1.
3. Стаття основана на матеріалах Літературної енциклопедії 1929-1939.

ПРОБЛЕМАТИКА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Чаркіна А.

(провідний фахівець відділу юридичного забезпечення діяльності підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Центру організації управління Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Управління забезпечення Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій)

Актуальність дослідження зумовлена поточним станом перебігу конституційної реформи з позиції верховенства права та врахування суспільної думки.

Конституційний процес в незалежній Україні, на думку сучасного дослідника А.Стрижака, можна умовно поділити на три етапи: до першого етапу можна віднести період з моменту здобуття незалежності до прийняття Конституції України 28 червня 1996 року; до другого періоду – проміжок часу з моменту прийняття Конституції до внесення змін 8 грудня 2004 року, який характеризується відсутністю змін до Основного Закону; третій період розпочався з внесення змін до Конституції 8 грудня 2004 року, і його можна з долею умовності назвати періодом конституційної реформи, зважаючи на те, що починаючи з того часу, триває пошук шляхів вдосконалення Конституції [Див.: 1].

Спроби розробити проект змін до Конституції здійснювали такі президенти України – Віктор Ющенко, Віктор Янукович та Петро Порошенко, однак безумовним каталізатором останньої конституційної реформи, на думку В.Червоненка, стали суспільно-політичні потрясіння, з якими зіткнулася Україна впродовж 2013-2015 років – Революція Гідності, анексія Криму Російською Федерацією, збройний конфлікт на території Донецької та Луганської областей, який часто характеризують як «гібридну війну» [2].

Для реалізації цієї реформи було створено Конституційну комісію, що працює в трьох основних напрямках: децентралізація влади, реформа правосуддя, а також права, свободи та обов'язки людини і громадянина [3]. Основні результати роботи Комісії полягає в таких досягненнях:

а. було прийнято проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) 2217а від 01.07.2015 р. було попередньо схвалено Верховною Радою України 31 серпня 2015р. [4];

б. було прийнято Проект змін до Конституції України в частині правосуддя, схвалений Конституційною Комісією та направлений до Венеціанської Комісії [5];

в. робота робочої групи Комісії з питань прав, свобод та обов'язків людини і громадянина ще не завершена, проте її напрацювання станом на 15.07.2015 року доступні для обговорення [6].

Безумовно, усі елементи конституційної реформи мають мати на меті забезпечити права і свободи людини, які, відповідно до ч.2 ст. 3 Конституції України, повинні спрямовувати діяльність держави. А також стаття 8 Конституції декларує принцип верховенства права. Як відомо, категорію «верховенство права» запровадив у XIX столітті англійський правознавець А. Дайсі. Принцип верховенства права (англ. *the rule of law*) має давні витоки, втім сучасний дослідник М. Оніщук у своїй статті «Верховенство Конституції України як засадничий принцип правової держави» розуміє його передусім як панування права у життєдіяльності громадянського суспільства і правової держави [7].

На думку М.І. Козюбри, надзвичайна складність і багатогранність цього поняття робить безперспективною будь-яку спробу дати якесь універсальне визначення принципу верховенства права, щоб було придатне на всі випадки життя. У понятті верховенства права переплітаються правові й політичні, культурні й етичні мотиви, внутрішньодержавні та міжнародні, національні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра та справедливості, досягнення правової теорії і практичний юридичний досвід, правові ідеї тощо. Усе це робить цю категорію досить динамічною, що не дозволяє втиснути її в межі будь-якої дефініції [8].

Утім свого часу Конституційний Суд України спробував розтлумачити зміст цього принципу. У своєму рішенні від 2 листопада 2004 року (справа про призначення судом більш м'якого покарання) Конституційний Суд України зазначив, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Крім того Конституційний Суд України зазначив, що верховенство права, будучи одним з основних принципів демократичного суспільства, передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу [9].

Професор П. Рабінович провів порівняльний аналіз розуміння верховенства права Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ). Як зазначає науковець, ЄСПЛ виділяє ряд ознак верховенства права, який втілено в усіх статтях Конвенції про захист прав та основоположних свобод: поширюваність цього

принципу на діяльність усіх без винятку органів держави, включаючи, зокрема, й органи прокуратури; правова певність, визначеність (*legal certainty*) становища людини у тій ситуації, в якій вона перебуває; неприпустимість затримання особи на невизначений і непередбачуваний термін, якщо воно не ґрунтується на законі чи судовому рішенні; обсяг будь-якого правового розсуду й спосіб його здійснення мають бути з достатньою ясністю визначені законом; наявність громадської довіри до судів як до гарантів справедливості; майже безвиняткова можливість доступу до суду; наявність судового контролю за втручанням виконавчих органів у права людини; підпорядкованість судовому рішенню усіх органів держави, безвиняткова обов'язковість його виконання будь-якими органами і посадовцями; можливість скасування вищим судом рішення нижчого суду, яке не набрало чинності; незмінність, неоспорюваність остаточного судового рішення, яке набрало чинності; невтручання законодавчої влади у відправлення правосуддя; секулярність держави; забезпечення державою, у разі застосування смертельної зброї, швидкого й ефективного розслідування справи її органами, «аби підтримувати громадську довіру у дотримання ними верховенства права» [10].

Аналіз законопроекту №2217а (щодо децентралізації влади) дає підстави вважати, що зміст цієї конституційної реформи зумовлений тими соціальними умовами, які існують на даний момент, – а саме: існування збройного конфлікту та загроза спалаху центрів сепаратизму на деяких територіях України. Висновком Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157 і 158 Конституції України було затверджено, що положення законопроекту не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина [11]. Також слід зазначити, що вказаний законопроект дуже опосередковано стосується реалізації принципу верховенства права, оскільки присвячений перерозподілу повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування. З іншого боку, впровадження повсюдності місцевого самоврядування сприятиме кращій реалізації права громадянина на участь в управлінні державою.

Гострі суперечки (що навіть призвели до загибелі людей) викликали включення до перехідних положень Конституції України пункту про те, що особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей («особливий статус») визначаються окремим законом.

Таке положення, яке пропонується внести до Основного Закону, на нашу думку, створює правову невизначеність. Зазначений пункт пропонується включити до перехідних положень, однак його дія не обмежена ні часовими рамками, ні будь-якими умовами. Більше того, з тексту припису не зрозуміло, чи самоврядування в «окремих районах Донецької і Луганської областей» буде розширене, чи звужене. Крім того, вказані особливості самоврядування потенційно будуть визначатися простою більшістю голосів, тобто будуть залежати від політичної кон'юнктури. Тобто, замість того щоб закріпити певні особливості самоврядування в Конституції кваліфікованою більшістю, Верховна Рада України намагається обійти складну процедуру і делегувати це право «простій більшості».

На думку експертів Венеційської комісії, вказане положення, на відміну від інших перехідних положень, не обмежене певними часовими рамками. Однак Венеційська комісія у своєму висновку «Opinion on the Temporal Validity of Draft Transitional Provision 18 of the Constitution of Ukraine adopted by the Venice Commission at its 104th Plenary Session (Venice, 23-24 October 2015)» зазначила, що для тимчасовості або постійності положень залежать не від того, в який розділ включене положення, а від його змісту та навела приклади інших конституцій, в яких «перехідні» положення діють десятками років. Отже, в цілому Венеційська комісія схвально віднеслася до пропонованої зміни [12].

Однак, на нашу думку, вказане положення про особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей хоча і є частиною

мирного врегулювання збройного конфлікту, однак містить певні політико-правові (можливо, навіть, філософські) проблеми: по-перше, щодо цих змін відсутній консенсус в суспільстві; по-друге, народ, який є джерелом влади в Україні, позбавлений інформації про «особливості» місцевого самоврядування, які Верховна Рада України хоче передбачити в Основному Законі; по-третє, невизначеність створюється і для громадян України, які проживають на непідконтрольних українській владі територіях Донецької та Луганської областей, оскільки такі «особливості» цілком можуть обмежувати права цих громадян після повернення контролю над тимчасово окупованими територіями.

Наступним запланованим елементом конституційної реформи є реформа правосуддя. Основними пропозиціями Конституційної комісії, направленими до Венеційської Комісії [5] є: запровадження т.зв. «адвокатської монополії» на представництво інтересів, виключення з Конституції розділу VII «Прокуратура» (відповідні положення перенесені у розділ «Правосуддя»), обмеження юрисдикції судів («будь-які спори щодо прав та обов'язків особи та будь-яке кримінальне обвинувачення... та інші справи передбачені Законом»), можливість встановлення законом обов'язковості досудового врегулювання, передбачено **можливість** визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду, зміна конституційних вимог до судоустрою та порядку призначення і звільнення суддів, принцип законності при здійсненні судочинства змінено на принцип верховенства права, посилення гарантій незалежності Конституційного суду.

З приводу пропозицій Конституційної комісії Венеційська комісія висловила свою думку. В цілому Венеційська комісія схвально відгукнулася щодо пропозицій, зокрема щодо уточнення юрисдикції судів, однак комісія вважає, що «адвокатська монополія» на представництво інтересів у судах повинна мати певні винятки. Безумовно, реформа правосуддя є необхідною та вимагається суспільством, про що, наприклад, може свідчити відповідна петиція №22/005381-еп. «Повністю оновити суддівський корпус за прикладом патрульної поліції, відкривши прозорий конкурс на кожну посаду судді», подана 09.09.2015 Президентові, і станом на кінець жовтня 2015 року уже набрала 27738 підписів з 25000 необхідних [14].

Разом з тим, детальної перевірки Конституційним Судом України потребує запровадження «адвокатської монополії» на представництво інтересів у судах. На нашу думку, її запровадження призведе до звуження існуючого змісту прав людини, адже станом на сьогодні особа може звернутися не лише до адвокатів, але й до інших осіб, які на професійній основі надають юридичні послуги, або ж до правозахисних організацій. Звісно, в Україні запроваджується система безоплатної правової допомоги, однак, на нашу думку, подібна ситуація створить суспільну проблему: адже право на правову допомогу незабезпечених осіб буде залежати від держави і державного фінансування. Саме по собі встановлення «адвокатської монополії» може, на нашу думку, призвести до підвищення цін на адвокатські послуги. Крім того, виходячи з пропозицій Конституційної Комісії, представництво інтересів державних органів виключно адвокатами відбудеться пізніше, ніж для приватних осіб, тобто тягар негативних наслідків реформи розподілиться нерівномірно між державою та людиною, що не відповідає принципу верховенства права.

Іншою проблемою, на нашу думку, є передбачення можливості обов'язкового досудового врегулювання спору. Саме по собі досудове врегулювання є позитивним явищем, однак можливість Верховної Ради України без визначених критеріїв встановлювати обов'язковість його застосування може призвести до обмеження права на судовий захист. І загальною проблемою цієї складової конституційної реформи є надмірна кількість дискреційних повноважень Верховної Ради України в сфері організації судочинства, що при зміні політичної кон'юнктури може призвести до обмеження доступу до правосуддя.

Щодо третього елементу конституційної реформ – прав і свобод людини і громадянина, пропозиції робочої групи ще не схвалені Конституційною Комісією. [6]. Пропозиції робочої групи передбачають зміну структури розділу II Конституції, що, на

нашу думку, не є виправданим, адже каталог прав людини має розвиватися еволюційним шляхом. До того ж проблемою є, на нашу думку, те, що в суспільстві відсутній консенсус щодо цієї складової реформи. Головним критерієм має залишатися недопустимість обмеження чи скасування існуючих прав та свобод. Ряд статей були невинновдано змінені або переміщені, зокрема положення про рівність прав та недопустимість дискримінації.

Таким чином, конституційна реформа здійснюється в трьох основних напрямках – децентралізація, реформа правосуддя та права людини. Всі вони мають на меті утвердження в Україні верховенства права. Головною соціально-правовою проблемою проведення Конституційної реформи є відсутність суспільного консенсусу щодо окремих її складових або взагалі відсутність належного суспільного обговорення. Головною політико-правовою проблемою, на нашу думку, залишається розширення сфери розсуду держави в питанні забезпечення прав людини на доступ до правосуддя та на участь в управлінні державою, таким чином потрапляючи у ще більшу залежність від політичної кон'юнктури.

Список використаних джерел

1. Стрижак А. Конституційна реформа в Україні: передумови, мета та способи реалізації [Електронний ресурс] / А. Стрижак // Віче. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.viche.info/journal/4466/>.
2. Червоненко В. Конституційна комісія Порошенка: по третьому колу [Електронний ресурс] / В. Червоненко // BBC Україна. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/03/150303_constitutional_commission_vc.
3. Робочі групи – Конституційна комісія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://constitution.gov.ua/workinggroups>.
4. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812.
5. Проект змін до Конституції України в частині правосуддя, схвалений Конституційною Комісією та направлений до Венеціанської Комісії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://constitution.gov.ua/work/item/id/16>.
6. Проект Розділу II Конституції, підготовлений Робочою групою з прав людини станом на 15.07.2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://constitution.gov.ua/work/item/id/9>.
7. Оніщук М. Верховенство Конституції України як засадничий принцип правової держави [Електронний ресурс] / М. Оніщук // Віче. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.viche.info/journal/2190/>.
8. Козюбра М. Верховенство права і Україна [Електронний ресурс] / М. Козюбра. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://cau.in.ua/ua/activities/analytics/id/kozjubra-m.i.-verhovenstvo-prava-i-ukrajina-632/>.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.
10. Рабінович П. Верховенство права в інтерпретації Конституційного Суду України [Електронний ресурс] / П. Рабінович // Юриспруденція. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.lawyer.org.ua/?d=668&i=&w=r>.
11. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157 і 158 Конституції України [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v002v710-15/conv/print1445967015398986>.
12. Opinion on the Temporal Validity of Draft Transitional Provision 18 of the Constitution of Ukraine adopted by the Venice Commission at its 104th Plenary Session (Venice, 23-24 October 2015) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282015%29030-e>.
13. Opinion on the Proposed Amendments to the Constitution of Ukraine regarding the Judiciary as approved by the Constitutional Commission on 4 September 2015 adopted by the Venice Commission at its 104th Plenary Session (Venice, 23-24 October 2015) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282015%29027-e>.
14. Петиція №22/005381-еп. Подана 09.09.2015 [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Президента України – Режим доступу до ресурсу: <https://petition.president.gov.ua/petition/5381>.